

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ
Абкадилов Рустем Рефікович

Удк 911.301:574.02(477.75)

**ГЕОТОПОНІМІЧНА ІНДИКАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКО-КУЛЬТУРНИХ ТИПІВ
ОСВОЄННЯ КРИМУ**

11.00.02 - Економічна та соціальна географія

Автореферат

Дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної та соціальної географії географічного факультету Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського Міністерства освіти і науки України, м. Сімферополь.

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент **Шумський Володимир Михайлович**, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор **Балабанов Геннадій**

Васильович, завідувач відділу суспільно-географічних досліджень Інституту географії НАН України;

кандидат географічних наук, доцент **Загородній Володимир Васильович**, Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, завідувач кафедри економічної та соціальної географії.

Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра економічної та соціальної географії, м. Київ,

Захист дисертації відбудеться 10 січня 2002 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.163.01 при Інституті географії НАН України за адресою: 01034, м. Київ, вул. Володимирська, 44

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Інституту географії НАН України (01034, м. Київ, вул. Володимирська, 44).

Автореферат розісланий "7" грудня 2001 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

кандидат географічних наук

— Підгрушний Г. П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У зв'язку із необхідністю вдосконалення взаємовідносин суспільства із природою в процесі господарської діяльності та розселення важливого значення набуває дослідження традиційних форм природокористування, які засновані на принципах адаптації до факторів природного середовища. Системний підхід до його вивчення включає аналіз геотопонімічної системи як одного з елементів соціальної пам'яті, яка акумулює досвід предків.

На сьогодні накопичений багатий досвід вивчення географічних назв, використання їх як індикаторів минулих систем природи, населення, господарства. При цьому самі топоніми найчастіше розглядаються як елементи мовної системи, особливого класу власних імен.

Питання суспільно-географічного дослідження топонімічної системи, її просторової організації залишаються поки що недостатньо вивченими.

Слід відзначити необхідність вироблення цілісних теоретичних узагальнень результатів емпіричних досліджень геотопонімічних систем, використання їх як індикаторів процесу суспільно-економічного освоєння території. Саме цим зумовлений вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення дисертаційного дослідження є складовою частиною загальної тематики кафедри економічної та соціальної географії Таврійського національного університету ім. В.В. Вернадського з проблем адаптації економіки Криму до ринкових умов (№ державної реєстрації 0198V005789).

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є геотопонімічна система Криму, а предметом – її взаємозв'язок з процесом суспільної організації території півострова.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи – обґрунтування геотопонімічного методу дослідження процесу господарського освоєння території та розробка напрямів вдосконалення сучасного природокористування.

Для досягнення поставленої мети вирішувались такі задачі:

1. Розробити теоретичну концепцію геотопонімічної системи як особливого класу територіальних соціально-економічних систем.
2. Визначити місце геотопонімічної системи в структурі суспільного функціонування.
3. Обґрунтувати виникнення геотопонімічних систем як результат функціонування соціально-економічних, у тому числі господарських систем.
4. Розробити методiku дослідження геотопонімічної системи і напрями її використання як індикатора суспільно-географічних систем, що існували раніше.
5. Розкрити функціонально-генетичну і територіальну структуру геотопонімічної системи.
6. Вивчити процес господарсько-культурного освоєння Криму і його відображення в геотопонімічній системі.
7. Дати порівняльний аналіз історичного і сучасного сільськогосподарського районування Криму на основі геотопонімічної системи.
8. Розробити напрями вдосконалення сучасних суспільно-географічних систем Криму з урахуванням геотопонімічної індикації господарсько-культурних типів освоєння території.

Методологічною основою дослідження є теоретико-методологічні розробки в галузі вивчення процесу освоєння території, систем розселення, геокультурних комплексів, топонімічних систем, викладені у працях Алаєва Е.Б., Асланікашвілі А.Ф., Гірусова Е.В., Горленка І.О., Дружиніна А.Г., Жекуліна Н.Ф., Кузнєцова М.В., Михайлова Ю.П., Мохначука С.С., Мурзаєва Е.М., Пістуна М.Д., Пітюренка Ю.І., Топчієва О.Г., Трубе Л.Л., Чебоксарова Н.Н., Чебоксарової І.А., Швєбса Г.І., Шищенка П.Г., Шумського В.М. Загальною методологічною основою дисертаційного дослідження є системний підхід і методи системного аналізу. Були використані структурно-функціональний, порівняльно-географічний, порівняльно-історичний, картографічний, статистичний, соціологічний методи та метод експедиційних досліджень.

Наукова новизна. У роботі поглиблені теоретичні основи суспільно-географічного дослідження геотопонімічної системи і розроблені головні принципи її використання у вивченні процесу господарського освоєння території.

1. Виявлено геотопонімічну систему, дано визначення цієї категорії, сформульовано її особливості порівняно з іншими типами суспільно-географічних систем.
2. Розкрито механізм взаємодії геотопонімічної системи з процесом господарського

- освоєння території.
3. Виявлено властивості геотопонімічної системи.
  4. Розроблено методикау і здійснено спеціалізоване геотопонімічне районування території Криму.
  5. Обґрунтовано геотопонімічну індикацію господарсько-культурних типів освоєння території.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень. Результати роботи підтверджені проведеними польовими дослідженнями, котрі були здійснені на типових у геотопонімічному відношенні ділянках території Криму і співставлені з відповідними картографічними, географічними, історичними джерелами. Численні детальні спостереження на об'єктах дослідження проводилися за правилами статистичної вибірки.

Наукове значення роботи. Результати досліджень мають значення для розвитку теорії економічної та соціальної географії, оскільки геотопонімічні системи можуть і повинні використовуватись як індикатор виявлення історичних типів господарського освоєння території. Отримані наукові результати сприяють вирішенню проблем, пов'язаних з оптимізацією природокористування і з вдосконаленням територіальної структури господарства.

Практичне значення. Геотопонімічний аналіз історичних форм природокористування спрямований на підвищення еколого–економічної ефективності сучасного господарства, стійкий розвиток територій. Результати суспільно-географічного вивчення геотопонімічної системи можуть бути використані також у культурно–освітньому процесі для популяризації знань з історії країни, її природи, як метод краєзнавчих досліджень, об'єкт пізнавальних видів рекреації. В деяких регіонах України геотопонімічний аналіз необхідно спрямувати на вирішення проблем облаштування й адаптації раніше депортованих народів та етнічних груп. Зокрема, відновлення історичної пам'яті особливо важливо для раніше депортованих кримських татар.

Особистий внесок дослідника. Автором особисто розроблено теоретичні положення формування геотопонімічної системи, методикау її дослідження та використання в процесі вивчення господарського освоєння Криму. Проаналізовано близько десяти тисяч кримських топонімів, зафіксованих на географічних картах, зібраних методом польових досліджень та опитування старожилів.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Отримані результати дослідження і основні наукові положення роботи доповідалися на Міжнародній тюркологічній конференції (Київ, 1999), щорічних наукових кафедральних викладацьких конференціях (Сімферополь, 1998 – 1999), науково-практичній конференції “Проблеми кримської топонімії” (Сімферополь, 2000), науково–практичній конференції, присвяченій 500-річчю заснування Зинджирли медресе (Сімферополь, 2000). Матеріали доповідалися також на конференції, присвяченій Дням науки в Національному університеті “Киево-Могилянська Академія” (Київ, 2000).

Публікації. За результатами роботи опубліковано 6 наукових робіт загальним обсягом 2 авторських аркуші, з них 3 - у фахових виданнях. Наукові статті опубліковані в журналах “Культура народів Причорномор'я”, “Тюркський світ”, “Altin beshik”, а також у матеріалах наукової конференції “Дні науки в НаУКМА”.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків. Текст супроводжується 2 таблицями, 8 рисунками, у тому числі 4 картосхемами, 2 додатками. Список використаних джерел складає 152 найменування. Дисертація викладена на 168 сторінках комп'ютерного тексту, з них 128 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У першому розділі розкрито сутність геотопонімічної системи як особливого класу суспільно-географічних об'єктів. Розглянуті механізм її функціонування, структура і властивості. Розроблена методика використання геотопонімічної системи як індикатора господарсько-культурних типів освоєння території.

У другому розділі розглянуті господарсько-культурні типи освоєння території Криму і відповідні їм типи геотопонімів.

У третьому розділі реалізовано запропоновану методикау геотопонімічного дослідження на прикладі Криму. Проведено геотопонімічне районування півострова, порівняльний аналіз територіальної структури сучасного і традиційного сільського господарства. Використано запропонований геотопонімічний метод з метою вироблення найбільш раціональних напрямів природокористування, вдосконалення територіальної організації виробництва і розселення, адаптації депортованих народів з урахуванням господарсько-культурних типів освоєння Криму.

1. Геотопонімічні системи виникли в результаті складного процесу взаємовідносин людини з навколишнім середовищем, її адаптації до природних умов, господарського освоєння території, вироблення найбільш раціональних напрямів природокористування з урахуванням традиційних навиків та досвіду етносів, які освоювали ці території.

Основою розвитку геотопонімічної системи є соціально-економічний процес освоєння території. Наслідком її насичення матеріальними результатами праці є геотопонімічний процес. Геотопонімічний процес – це відображення через географічні назви цінної інформації про особливості освоєння території та її властивості.

Під **геотопонімічною системою** слід розуміти суспільно-географічне утворення, що має гетерогенну структуру, котра складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених блоків: суспільного (в тому числі мовного), природного, історичного. Цій системі властива функціонально-генетична і територіальна цілісність.

Інформативна функція геотопонімічної системи найповніше була виражена на ранніх стадіях господарсько-культурного освоєння території, коли ще не були розвинені сучасні засоби комунікації. Господарсько-культурні типи сформувалися внаслідок освоєння території етносами, що володіли певними господарськими і культурними навиками природокористування, розселення в конкретних природних умовах. Геотопонімічна система вважається елементом господарсько-культурного типу, його універсальної інформаційної структури.

Геотопонімічна система, будучи елементом духовної культури, є стійкішою у порівнянні з матеріальною основою господарсько-культурних типів. Це відкриває широкі можливості для геотопонімічної індикації колишніх станів процесу освоєння території. До того ж, геотопонімічна система – це відображення як процесу, так і результату територіальної організації суспільства, що підкреслює взаємозв'язок географічного змісту дослідження як соціально-економічної, так і топонімічної геосистем.

Основою суспільно-географічного вивчення геотопонімічної системи є структурний аналіз, виділення компонентної, функціонально-генетичної та територіально-ієрархічної структури (рис. 1). Як компоненти геотопонімічної системи нами розглядаються мовні, семантичні, хорологічні класи топонімів. Функціонально-генетична структура системи - це суспільний, природний та історичний геотопонімічні блоки. Територіальна структура геотопонімічної системи відбиває територіальні відмінності розвитку геотопонімічного процесу, особливості поширення господарсько-культурних типів.

Геотопонімічна система - мовне відображення господарсько-культурного типу освоєння території. Територіально-ієрархічна структура геотопонімічної системи, яка виявляється в географічних назвах різних порядків (мікротопоніми, топоніми, макротопоніми), відбиває

суспільно-географічну диференціацію території, стихійний процес районування. Таким чином, геотопонімічна система може слугувати об'єктивною основою районування традиційного господарства. Критеріями районування є геотопонімічні показники території – співвідношення топонімів за мовною, географічною приналежністю, принципами номінації, які встановлені методом суцільного статистико-математичного аналізу топонімічного масиву. Виявлення геотопонімічних районів проводиться із урахуванням природних і адміністративно-територіальних меж як сучасних, так і історичних. Індикатором господарсько-культурних типів геотопонімічних районів є структура спеціалізованих топонімів, пов'язаних з відповідними галузями господарства.

2. Для підтвердження викладених теоретичних положень нами був використаний геотопонімічний метод дослідження господарсько-культурних типів освоєння Криму. Природна різноманітність півострова відкриває широкі можливості для вивчення ролі географічного фактора в процесі освоєння території, а також його відображення в геотопонімічній системі.

Крим освоювали народи, які у відповідності із географічною спрямованістю і шляхом проникнення на півострів, способом господарської діяльності, належали до середземноморсько-чорноморського, євразійського, континентально-європейського типів, співставних із загальноприйнятими поняттями господарсько-культурного типу.

Носіями **чорноморсько-середземноморського типу** були автохтонні племена, греки, римляни, генуезці, вірмени, турки. Для них був характерний морський шлях проникнення, використання, насамперед, прибережних зон півострова та стійкість античних традицій (осідлість, містобудування, високий культурний рівень).

Геотопонімічні елементи, пов'язані з цими народами, представлені у вигляді окремих вкраплень на Південному Узбережжі і в Південно-Західному Криму, наприклад, Мегабель – великий виноградник (грецьк.); Via Militare – військова дорога (рим.); Сурб Хач – святий хрест (вірм.); Турк-маале – турецький квартал (тур.).

Іранські, тюркські, монгольські племена і народи, що належать до **євразійського типу**, проникали в Крим виключно сухопутним шляхом, несли кочові традиції, які мали обмежений вплив на місцеве осідле землеробне населення, оскільки воно було на вищому культурному рівні. Іранські та давньотюркські топоніми зосереджені у гірському Криму: Стиля – водойма (іран.); Замана — поле (іран.); Ху-дере – яр (гунн.) (тюрк.); Хазарі – хазар (тюрк.).

Одним із результатів інтенсивного проникнення і поселення тюркських племен на півострові було формування тюркських народів: кримських татар, караїмів, кримчаків. У зрілому середньовіччі (XIII – XVст.) ареал панування тюркської мови охопив увесь Крим, про що свідчить розповсюдження таких топонімів, як Отар – вигін (кр. тат.); Таш-Казган – каменеломня (кр. тат.); Ашлама-Дере – долина з прищепленим садом (кр. тат.).

Вплив **континентально-європейської** цивілізації в Криму на ранніх етапах був пов'язаний із завойовницькими походами готського племенного союзу, торговими контактами місцевого населення зі східними слов'янами. У XIX столітті він різко посилювався у зв'язку з російською колонізацією півострова, залученням царським урядом на півострів жителів центральних губерній імперії і європейських країн. З ними пов'язаний новий індустріальний етап освоєння Криму. В геотопонімічній системі півострова російські, українські, німецькі, болгарські, чеські елементи проникли, насамперед, у назви антропогенних об'єктів, наприклад, Мазанка, Розенталь, Богемка.

3. Встановлений зв'язок геотопонімічної системи з господарсько-культурними типами освоєння Криму дав змогу використовувати метод геотопонімічної індикації для дослідження суспільно-територіальних систем, що сформувалися раніше. У результаті вивчення територіальної структури геотопонімічної системи були виділені традиційні

господарсько-культурні райони півострова різних ієрархічних рівнів.

Геотопонімічне макрорайонування відображає сформований в історичному контексті поділ України на історико-етнографічні області. При цьому Крим виділяється як самостійна область (макрорайон).

В геотопонімічній системі Криму виділяються такі топоніми, як Чоль-Тараф, Орта Йолак і Яли Бою-Судак. В цілому їх межі співпадають з межами природних регіонів півострова, зокрема Степового, Передгірного, Південного Узбережжя, і є підставою для геотопонімічного мезорайонування (рис. 2).

Чольтарафський мезорайон характеризується євразійським типом освоєння території, переважанням кримськотатарських і значною мірою слов'янських топонімів, досить високою питомою вагою ойконімів і генотопонімів (таблиця 1). Такі топоніми, як Китай, Байкият, Сарилар, пов'язані з тюркськими родовими іменами, Джайлав – літник, Егін – поле, Тузла – солеварня, відображають сезонні пасовища, богарне землеробство, промисли, систему розселення, що історично склалися в даному районі півострова. Виділення мікрорайонів Гезлев, Джанкой, Керч генетично пов'язано з бейликами Кримського ханства. Господарсько-культурні відмінності бейликів зумовлювалися продуктивністю пасовищ, забезпеченістю водними джерелами, умовами для землеробства, а їх цілісність залежала від необхідності узгодження сезонних міграцій, регулювання чисельності стада.

В **Ортайолакському** геотопонімічному мезорайоні провідну роль відіграє чорноморсько-середземноморський тип освоєння території, значний вплив також мають євразійський і континентально-європейський. Тут переважають кримськотатарські топоніми, висока частка позитивних оронімів (див. табл. 1). Господарська топонімія Орта Йолак пов'язана з осідлим землеробством та відгінно-пасовищним скотарством, наприклад, Арман-чаір – сад у лісі, Баглар – виноградники, Чобан-чокрак — пастухове джерело.

У господарстві Ортайолакського району були традиційно розвинуті ремієсло та торгівля, виражені у таких топонімах, як Табана-дере – балка з майстернею для вичинення шкіри, Барут-хане – майстерня для виробництва пороху, Султан-базар – султанський ринок, Тамгаджи – митниця.

На основі торгових, культурних, міграційних, адміністративно-управлінських зв'язків передгірних поселень з містами Бахчисарай, Акмесджит, Карасубазар сформувалися одноіменні мікрорайони Орта Йолак. Своєрідність цих районів пов'язана з природною диференціацією гірської території, яка визначила напрями господарсько-культурних типів освоєння Криму.

Для **Ялибойського** мезорайону характерні чорноморсько-середземноморський тип освоєння території, переважання кримсько-татарських і значною мірою субстратних топонімів, провідна роль позитивного принципу номінації (див. табл. 1). Основою господарства цього району було спеціалізоване землеробство та відгінно-пасовищне скотарство. В топонімах Тутун-араклари – грядки тютюну, Кишла – зимник, Коктебель – весняно-осіннє пасовище – відбито такі галузі, як садівництво, виноградарство, землеробство, скотарство. Збільшення кількості термінів, що характеризують розвиток скотарства у топонімії Судакського району відображає посилення ролі цієї галузі у східній частині Південного Узбережжя Криму. Це пов'язано із більш засушливим кліматом, що стримує розвиток землеробства.

У результаті геотопонімічної індикації господарсько-культурних типів освоєння Криму поглиблено уявлення про історичні механізми соціо-природної взаємодії, територіальні системи традиційного господарства. За допомогою порівняльного аналізу традиційного (на основі геотопонімічної системи) і сучасного сільськогосподарського районування

півострова виявлено деяку невідповідність між сучасним сільським господарством та природними факторами його розвитку в Криму.

Якщо в минулому степове садівництво було поширене у заплавах досить великих річкових долин, то нині його площа значно розширилася за рахунок освоєння вододілів. Скрізь розповсюджене виноградарство, яке раніше не було притаманне для Степового Криму. В результаті збільшення частки орних земель у структурі земельного фонду даного району різко скоротилися площі пасовищ; майже витіснена така найстаріша галузь як вівчарство.

Останнім часом сільське господарство Передгір'я розвивалося шляхом поглиблення спеціалізації, що зумовило звуження його галузевої структури. Широко використовуються інтенсивні технології, задіяні нові для цього регіону чинники, такі як монокультура, широкий набір хімічних засобів захисту, зрошення, чорний пар у міжряддях саду тощо.

У галузевій структурі сільського господарства Південного Узбережжя значно знизилася частка садівництва. Майже втрачені такі садові культури, як хурма, інжир, гранат, айва, а також польові – льон, рис, тютюн. Скоротились насадження столових сортів винограду. Дане геотопонімічне дослідження спрямоване на вдосконалення сільського господарства Криму за рахунок застосування екологічних методів виробництва: сівозмін та пару, вапнування, гіпсування, внесення органічних добрив, оранки ґрунтів з урахуванням їх природної диференціації, пасовищного утримування худоби. Такі прийоми агротехніки були вироблені традиційним господарством, адаптовані до місцевих природних умов, і мають використовуватися з урахуванням геотопонімічного районування півострова. Актуальність таких рекомендацій зростає у зв'язку із збільшенням частки особистих підсобних господарств у виробництві сільськогосподарської продукції.

Суспільно-географічне вивчення геотопонімічної системи сприяє адаптації на півострові раніше депортованих кримськотатарського народу, етнічних груп німців, греків, болгар, вірменів. Національний досвід природокористування має бути використаний новим поколінням носіїв історичної спадщини Криму. Метод системного геотопонімічного аналізу важливо використовувати насамперед для облаштування на півострові кримських татар. Це пов'язано із тим, що пласт кримськотатарської топонімії є найбільш потужним та розвинутим у всіх геотопонімічних районах Криму, функціонує у живій мові народу, етимологічно прозорий, тобто вільно “читається” носіями мови. Це зумовлює ефективність використання національних навиків при формуванні систем розселення, у господарській та культурно-освітній діяльності.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження, присвяченого геотопонімічній системі та можливостям її використання як індикатора господарсько-культурних типів освоєння території, були отримані такі висновки:

1. Геотопонімічні системи виникли в результаті складного процесу взаємовідносин людини з навколишнім середовищем, її адаптації до природних умов, господарського освоєння території, вироблення найбільш раціональних напрямів природокористування з урахуванням традиційних навиків та досвіду етносів, які освоювали ці території.
2. Геотопонімічна система – це суспільно-географічне утворення, що має гетерогенну структуру, яка складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених блоків: суспільного (в тому числі мовного), природного, історичного. Цій системі властива функціонально-генетична і територіальна цілісність.
3. Геотопонімічна система як часовий зріз суспільної організації території відображає

різні етапи розвитку суспільно-географічних систем і може використовуватися як індикатор їх розвитку.

4. Методичним каркасом геотопонімічної індикації є серія індикаторних матриць та діаграм, що відображають взаємозв'язок певних типів геотопонімічних і суспільно-географічних систем.
5. Територіальна диференціація господарсько-культурних типів освоєння території, встановлена методом геотопонімічної індикації, є провідним критерієм геотопонімічного районування.
6. Виділені на території Криму господарсько-культурні типи - чорноморсько-середземноморський, євразійський, континентально-європейський – стали основою сформованих під впливом географічного чинника унікальних господарсько-культурних комплексів, адаптованих до місцевих природних умов.
7. Територіальні аспекти традиційних форм природокористування, господарства, культури Криму найповніше виражені в геотопонімічному районуванні півострова, яке може бути використано для оптимізації сучасних суспільно-географічних систем.
8. Суспільно-географічне вивчення геотопонімічної системи Криму є важливим чинником адаптації на історичній батьківщині раніше депортованих етнічних груп. У депортованих була перерва в освоєнні півострова і новим поколінням носіїв історичного спадку Криму виявлена геотопонімічна система дасть змогу оволодіти досвідом пращурів у господарсько-культурному освоєнні півострова. Цей досвід має велике значення для розселення депортованого народу, який повертається на півострів, для його господарської, культурної та освітньої діяльності.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Абкадыров Р.Р. Геотопонимическая система как основа выделения этнокультурных типов освоения территории (на примере Крыма) // Культура народов Причерноморья. -1997. - № 2. - С.13-16.
2. Абкадыров Р.Р. Вопросы топонимии Крыма // Алтын Бешик. Вип.2. – Симферополь. 1998.–С.89–95.
3. Абкадыров Р.Р. К вопросу формирования тюркской топонимии Крыма // Культура народов Причерноморья. - 1999. - № 6. - С. 7-12.
4. Абкадыров Р.Р. Геотопонимическая система как особый класс социально-экономических объектов // Культура народов Причерноморья. –1998. - № 3. - С. 314-316.
5. Абкадыров Р. До питання про роль топонімів у раціональному природокористуванні // Наукові Записки НаУКМА. – Том 18. – Спеціальний випуск, частина II. Київ: КМ. Academia. - 2000. – С. 318 – 321.
6. Абкадыров Р. Тюркский компонент топонимической системы крымских татар // Этноси України. – Тюркський світ. – 2000. – С. 117 – 119.

АНОТАЦІЯ

Абкадыров Р. Р. Геотопонімічна індикація господарсько–культурних типів освоєння Криму. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук із спеціальності 11.00.02 – Економічна та соціальна географія. – Інститут географії НАН України, Київ, 2001.

Розглядається взаємозв'язок геотопонімічної системи з соціально–економічним процесом освоєння території. Обґрунтовано метод геотопонімічної індикації суспільно-географічних систем. На основі геотопонімічного дослідження господарсько-культурних типів освоєння Криму визначено шляхи оптимізації територіальних систем розселення, природокористування, господарства у зв'язку з поверненням на історичну батьківщину кримських татар.

Ключові слова: суспільна організація території, геотопонімічна система, геотопонімічна індикація, господарсько-культурний тип освоєння території, геотопонімічне районування, традиційне природокористування.

SUMMARY

Abkadyrov R. R. Geotoponimikal indication of economical and cultural types of the opening up of Crimea. – Manuscript.

Dissertation for candidate degree in Geography.

Speciality 11.00.02 – economical and social geography. – The Institute of Geography of the Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, 2001.

The interaction of geotoponimical system with social and economical processes of the territory opening up is being reviewed in this dissertation.

The method of geotoponimikal indication of social and geographical systems have been proved. On the basis of geotoponimikal research of economical and cultural types of the opening up of Crimea the ways of optimization of the system of territorial settlement have been defined and the use of natural resources due to the returning back of Crimean Tatars to their native land.

Key words: public organization of the territory, geotoponimical system, geotoponimikal indication, economical and cultural type of the territory opening up, geotoponimikal district planning, traditional use of natural resources.

АННОТАЦИЯ

Абкадыров Р. Р. Геотопонимическая индикация хозяйственно-культурных типов освоения Крыма. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Институт географии НАН Украины, Киев, 2001.

В работе углублены теоретико-методологические принципы исследования геотопонимической системы и ее использования в изучении процесса освоения территории.

Обоснована концепция геотопонимической системы как неотъемлемой части общественно-географических систем. Геотопонимическая система – это общественно-географическое образование, имеющее гетерогенную структуру, состоящее из взаимосвязанных и взаимообусловленных блоков: общественного (в том числе языкового), природного, исторического, обладающих функционально-генетической и территориальной целостностью. Характер связей между блоками определяет состояние системы в целом.

Определены свойства геотопонимической системы, структура и механизм взаимодействия с процессом освоения территории. Вскрыты положения, позволяющие рассматривать анализируемую систему в качестве временного среза процесса общественной организации

территории, языкового “слежка” былых геосистем.

Геотопонимическая система охарактеризована как своеобразный индикатор выявления и анализа общественно-территориального комплекса региона. Индикативными свойствами обладают геотопонимические показатели территории – структура географических названий по языковой, географической хозяйственно-отраслевой принадлежности, принципам номинации.

Разработана методика геотопонимической индикации, каркас которой составляет построение серии индикаторных матриц и диаграмм, отражающих зависимости определенных типов геотопонимических и общественно-географических систем.

Обосновано геотопонимическое районирование по ведущему критерию территориальной дифференциации хозяйственно-культурных типов освоения территории, установленной методом геотопонимической индикации.

Метод геотопонимического системного анализа использован для сравнительного анализа прошлого и современного типов хозяйственного использования территории в процессе возвращения на историческую родину крымских татар.

Проведено геотопонимическое районирование Крыма на макро-, мезо- и микроуровне. В каждом районе охарактеризован опыт предков в освоении территории, природопользовании, формировании поселений, хозяйственной деятельности, духовной культуре.

Предлагаются способы применения результатов геотопонимической индикации хозяйственно-культурных типов освоения полуострова в расселении возвращающихся крымских татар, формировании структуры занятых, в культурно-образовательном процессе.

Ключевые слова: общественная организация территории, геотопонимическая система, геотопонимическая индикация, хозяйственно-культурный тип освоения территории, геотопонимическое районирование, традиционное природопользование.